

УДК 803.0-31:820 К .035:398

РОЛЬ ТА ВІДТВОРЕННЯ ПРОСТОРОВОЇ ТА АНІМАЛІСТИЧНОЇ СИМВОЛІКИ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Пісня К. С., Свиридов О. Ф.

Стаття присвячена аналізу та ролі просторової і анімалістичної символіки в художньому тексті. В даній статті надаються класифікація та принципи визначення символів. Розглядаються також головні проблеми перекладу даних символів та їх культурологічна детермінованість.

Ключові слова: символ, художній текст, культурологічна детермінованість символу, просторова і анімалістична символіка.

Статья посвящена анализу и роли пространственной и анималистической символики в художественном тексте. В этой статье представлены классификация и принципы определения символов. Рассматриваются также основные проблемы перевода данных символов и их культурологическая детерминированность.

Ключевые слова: символ, художественный текст, культурологическая детерминированность символа, пространственная и анималистическая символика.

The article is dedicated to the analysis and role of the spatial and animalistic symbolism in the literary text. There are the classification and the principles of definition of symbols in this article. The main problems of translation of such symbols and their cultural determinism are also reviewed.

Key words: symbol, literary text, cultural determinism of symbol spatial and animalistic symbolism.

Метою даної роботи є виявлення та визначення оцінної семантики просторових та анімалістичних символів в художньому тексті, а також аналіз проблем відтворення, пов'язаних з її використанням. Результати цього дослідження і матеріали роботи можна використовувати при вивченні різних жанрів художньої літератури, підготовці лекцій та рефератів з перекладознавства та філології.

За роботу ми визнаємо дефініцію символу, запропоновану академіком Аверинцевим С. С. "Символ – це образ, взятий в аспекті своєї знаковості, а також знак, наділений усією органічною та невичерпною багатозначністю образу" [1, с. 9].

Символи передають скритий сенс того, що хотів сказати автор, те до чого він готує читача. Вони відіграють провідну роль не тільки в фольклорі, але й створюють композицію художнього твору, його напругу та інколи навіть містицизм. Символізм пронизує творчість таких великих письменників як Едгар Алан По і Оскар Уайльд. Також, неодноразово до символіки у своїх творах звертаються Агата Крісті та Льюїс Керрол.

Навіть, читаючи художній текст мовою оригіналу, аудиторія не завжди впізнає в деяких словах символи, тож постає питання: "Що робити перекладачеві?" В своїй книзі М. О. Новикова зазначає, що при перекладі художніх творів перекладач має знати тільки таке визначення символу, яке дозволить йому:

- виокремити символ в художньому тексті;
- чітко знати різницю між символом та суміжним явищем (наприклад, метафорою або алегорією);
- визначити ступінь багатозначності того чи іншого символу;
- з'ясувати місце символу в структурі тексту оригіналу, щоб відтворити його в тексті перекладу [2, с. 21].

Дані поради, нажаль, є й основними проблемами, з якими зіштовхується перекладач. Але все ж є певний ключ до того, як саме їх вирішити. Наприклад, як зазначалося вище, виокремити символ та не переплутати його зі звичайним словом в художньому тексті досить не просто. Тут перекладач має спиратися на власний тезаурус, знання історії та релігії аудиторії перекладу. Для того аби розрізнити поняття "символ" та "троп варто зазначити, що в першого значна більша історія

значення (він має більший асоціативний ряд). Такий вибір значно спрощує знання перекладачем ідеостилу автора тексту оригіналу, адже найчастіше обрана тематика символів зустрічається й у всьому його творчому здобутку. Для виявлення символу та точного визначення його оцінної семантики перекладач може користуватися спеціалізованими словниками символів. М. О. Новикова зазначає, що такі словники особливо цінні, адже вони показують багатонаціональну та багатовікову детермінованість семантики даного символу, його нетотожність самому собі в різних культурах. Така предметна класифікація символів, яка використовується в словниках, необхідна, але не достатня для перекладачів і дослідників тексту. Вона не дозволяє виокремити конкретно-текстову та індивідуально-авторську семантику символу, що є досить важливим аспектом для відтворення її в повному обсязі в тексті перекладу [2, с. 18].

Підсумовуючи все вище сказане, можна додати тільки основні ознаки символу, які в своїй науковій праці "Функціонування символу в художньому тексті: зіставний та перекладацький аспекти" надає Шама І. М. На її думку, будь-який символ має відповідати певним критеріям, а саме:

- мати асоціативність та культурну детермінованість;
- бути багатозначним (накопичувати нові значення, при цьому не втрачаючи існуючих) і контекстуально обумовленим;
- мати емоційну забарвленість;
- бути антропоцентричним (етноцентричним) [2, с. 15]

Питання знання перекладачем не тільки власної культури та історії, але й закордонної культури постає при визначенні та перекладі багатозначного символу, воно ж впливає й на оцінні якості, що має символ. Символи мають позитивну, негативну та амбівалентну семантику. Наприклад, такий анімалістичний символ, як *"black cat"* в англійській літературі має позитивне виключно позитивну символічну конотацію, а в американській та українській – негативну. Дане явище спостерігається в творі Агати Крісті *"The Adventure of the Cheap Flat"*, де Пуаро радіє появі чорної кішки, а в контексті ми розуміємо, що для нього це гарний знак. В цьому випадку перекладач передає значення *"black cat"* – як *"чорна кішка"*, втрачаючи символізм, адже україномовна аудиторія сприйматиме такий переклад в негативному значенні. Отже, варто було б замінити *"чорну кішку"* на більш відповідний символ в мові перекладу. У випадку ж з новелою Едгара По *"Black cat"* в перекладі доцільніше зберегти назву *"Чорний кіт"*, адже вона означає власного демона головного героя, а для українського читача знайоме негативне значення цього символу і його зв'язок з іншим світом. До того ж, якщо звернутися до символічної семантики слова *"чорний"*, то для україномовного читача вона має негативне оцінне значення. *"Чорний"* передає скорботу, тугу, демонструє зв'язок з померлими і є кольором диявола.

Підсумовуючи все вище сказане, варто зазначити, що при перекладі символів, у тому випадку коли ми не можемо підібрати символ-відповідник, не варто вдаватися до описового способу перекладу і перевантажувати текст, тоді вже краще пояснити його значення в примітках до перекладу твору.

Найбільш багата символами творчість Едгар Алана По, тому за матеріали дослідження ми візьмемо його твори. Проаналізувавши його твори можна дійти висновку, що найбільш частіше цей автор звертається до анімалістичної та просторової символіки. Якщо анімалістичні символи ми розглянули вище, то тепер варто проаналізувати просторові. Слід зазначити, що ця категорія підрозділяється на:

- символіку горизонталі;
- символіку вертикалі;
- правосторонню символіку;
- лівосторонню символіку;
- символіку кордону [2, с. 12].

При чому точно визначити оцінну семантику ми можемо лише в випадку з правою(позитивна) та лівою(негативна) символікою. Таке чітке розмежування пояснюється тим, що в християнстві ангел завжди сидить праворуч, а диявол – ліворуч. Звідси в народі і кажуть: "Все, що праворуч, то й правда, а що ліворуч – до диявола". Те ж саме стосується і сторін світу таких, як захід(негативна семантика) і схід(позитивна). На сході сходить сонце, яке саме по собі символізує радість і появу чогось світлого і нового, а на заході сонце ніби покидає землю, там більше та довше

панує нічне світило. Володіючи такою інформацією, і читач, і перекладач можуть чітко впізнати роль і характеристику героя твору, що з'явився з тої чи іншої сторони. Важливим буде й розміщення героя позаду чи попереду, адже воно теж несе певне символічне значення. Місце знаходження позаду демонструє та символізує героя як негативний персонаж, адже таким чином він не дивиться людині в очі, нашіптує і ніби стримує та зупиняє розвиток того, за ким стоїть. Що ж стосується персонажу, що знаходиться попереду, то він найчастіше символізує провідника, який допомагає тиме подолати всі перепони.

Символіка вертикалі і горизонталі не така однозначна. Їй властиві свої як позитивні, так і негативні характеристики. Якщо порівнювати горизонталь та вертикаль між собою, то більш позитивною з точки зору оцінної семантики виглядає символіка вертикалі, але це не так. Такий хід думок притаманний необізнаній в даній тематиці людині. Адже все, що пов'язане з небом здається нам величним, недосяжним, незрозумілим та божественним, а все інше видається приземистим і знайомим. Символіці, як горизонталі, так і вертикалі, властиві свої позитивні та негативні характеристики. Так, самі по собі "небо" та "сонце" – позитивні символи, а от "грім" та "блискавка" – ні. Часто в літературі гроза або грім віщує біду, або символізує собою Божу кару за негідні вчинки. Подібний символ з'являється в новелі Едгара По "Падіння дому Ашерів". Дане речення: *"The storm was still abroad in all its wrath as I found myself crossing the old causeway"* демонструє читачеві, що в цьому випадку шторм постає караючою силою, що в своєму перекладі й зберігає Вишневий В. В. *"Ледь не збожеволівши, я кинувся геть і з тієї кімнати, і з самого замку. Отямився вже на бруківці - надворі так само з усією люттяю буяла гроза"* [3, с. 35].

Символіка горизонталі теж має позитивну і негативну оцінку семантику. Наприклад, "сад", "чисте поле" – позитивні. Негативними ж характеристиками володіють: "густий ліс", "бур'ян" та "озеро". Такі символи нашоствують читача на думку, що має статися щось важливе, але при цьому погане. Саме з негативної символіки починається "Падіння дому Ашерів". *"During the whole of a dull, dark, and soundless day in the autumn of the year, when the clouds hung oppressively low in the heavens, I had been passing alone, on horseback, through a singularly dreary tract of country, and at length found myself, as the shades of the evening drew on, within view of the melancholy House of Usher"* [4, с. 13]. Тут ми бачимо й "темні хмари", й "украї непривітну та дику місцевість" разом з "нескінченним, каламутним, безрадіним днем". З самої зав'язки автор таким чином нав'язує нам почуття тривожності та смутку, підкріплюючи його почуттями головного героя-оповідача. *"I know not how it was—but, with the first glimpse of the building, a sense of insufferable gloom pervaded my spirit"*, що вдало перекладає українською Вишневий В. В. – *"Не знаю чому, але вже з першого погляду на цей будинок душа моя сповнилась нестерпного смутку"* [3, с. 38].

І нарешті, для чого потрібно з'ясувати місце символу в структурі тексту оригіналу, та відтворити його в тексті перекладу. Як зазначалося вище часто символ грає провідну роль в композиції твору. За його допомогою автор може створювати дзеркальні конструкції, тобто ніби протиставляти одне явище іншому, наприклад, порівнювати добро і зло, або таким чином демонструвати паралельність світів. Таке явище ми можемо спостерігати в творчості англійського письменника Льюїса Керрала, а саме в його казці "Аліса в Дивосвіті" та в її продовженні "Аліса в Задзеркаллі". Серед українських письменників символічні дзеркальні конструкції наявні в таких творах Миколи Васильовича Гоголя: "Вій" та "Вечора на хуторі поблизу Диканьки".

Цікавим є й той факт, що письменники за допомогою символіки роблять й рамкові конструкції. Наприклад, Едгар По в "Падінні дому Ашерів", як вже зазначалося вище, починає новелу з негативної символіки і нею ж закінчує. І, якщо в першому випадку такі символи мали навести на думку про те, що має статися, то останні мають попереджувальну роль: будь-які гріхи караються, якщо не земним судом, то Божественним. Про що й свідчить досить великий за обсягом опис нічної грози та її наслідків – *"The storm was still abroad in all its wrath as I found myself crossing the old causeway. Suddenly there shot along the path a wild light, and I turned to see whence a gleam so unusual could have issued; for the vast house and its shadows were alone behind me. The radiance was that of the full, setting, and blood-red moon which now shone vividly through that once barely-discernible fissure of which I have*

before spoken as extending from the roof of the building, in a zigzag direction, to the base. While I gazed, this fissure rapidly widened – there came a fierce breath of the whirlwind – the entire orb of the satellite burst at once upon my sight – my brain reeled as I saw the mighty walls rushing asunder – there was a long tumultuous shouting sound like the voice of a thousand waters – and the deep and dank tarn at my feet closed sullenly and silently over the fragments of the house of Usher” [4, с. 25].

Та все ж переклад В. В. Вишневого – можна вважати вдалим з точки відтворення семантики символіки, адже здебільшого він зберігає і розпізнає її. Наприклад, "озеро", що в оригіналі тексту, що в перекладі зберігає своє негативне значення і не втрачає символічності.

Підсумовуючи все вище сказане, слід зазначити, що основні проблеми при перекладі символу виникають через те, що його важко розпізнати в тексті, а тому найчастіше перекладачам не вдається відтворити семантику такого слова.

Література

1. Аверинцев С. Софія-Логос: Словник / С. Аверинцев. – К.: Дух і літера, 2006. – 440 с.
2. Новикова М. Символіка в художественном тексті. Символіка пространства / М. Новикова, И. Шама. – Запорожье.: Вергил, 1996. – 231 с.
3. По Е. Чорний кіт: Оповідання. [переклад В. В. Вишневий] / Е. По. – К.: Дніпро, 2001. – 368 с.
4. Poe E. The Black Cat and Other Stories / E. Poe. CRW Publishing Limited, 2015. – 190 с.